

O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHNING MUHIM VAZIFALARI

Shermuhammedova Tuybibi Akbar qizi

Toshkent viloyati Toshkent tumani

2-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Kasbga yo'naltirishdan maqsad o'sib kelayotgan yosh avlodni kasbni ongli ravishda tanlashga tayyorlashdan iborat bo'lib, bu jarayon shaxsning bo'lg'usi kasbiy faoliyat subyekti sifatida shakllanish jarayonini o'taydi, bozor iqtisodiyoti munosabatlariga moslashib borishiga ko'maklashadi.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, kasb-hunar, islohotlar, omil, faoliyat.

KIRISH

Kasbga yo'naltirish ishiga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashining ilmiy - amaliy tizimi sifatida qaralishi lozim. Kasb tanlashda har bir shaxsning individual xususiyatlari, xalq xo'jaligi manfaatlari nazaridan mehnat resurslarini to'laqonli ta'minlash zarurati kabi omillar hisobga olinmog'i lozim. Respublikamizda bosqichma - bosqich amalga oshirib borilayotgan hozirgi davrda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablaridan kelib chiqqan holda kasb – hunarga yo'naltirish sohasida mavjud bo'lgan ilmiy xulosalar va tavsiyalarni ta'lim islohatlari bosh maqsadidan kelib chiqqan holda yangilash zarurati yuzaga kelmoqda. Umumiy o'rta ta'lim maktablari faoliyatining muhim vazifalaridan biri o'quvchilarni hayotga tayyorlash va kasb tanlashga yo'naltirishdan iboratdir.

Kasbga yo'naltirish - bu yoshlarning qiziqishlari, layoqatlari, qobiliyatlariga va jamiyatning turli xil kasblarga bo'lgan ehtiyojiga mos, ularni asoslangan kasb tanlashga yordam beradigan maqsadli faoliyatidir. U fanlararo rivojlanuvchi nazariya va amaliyotning birligi asosida bo'lib, faqat o'quvchilar bilan o'quv tarbiya jarayonida amalga oshiriladi. Shunda asosan rolni nazariya egallaydi. Aynan shu nazariyada u yoki bu g'oya shakllanadi, u amaliy ishni ilmiy – amaliy ishga aylantiradi. Nazariyat faoliyat kabi tez hosil bo'lib, yillar mobaynida rivojlanadi. Kuzatishlarda va tadqiqot natijasida nazariya shakllantiriladi va asosiy faoliyatni ixchamlashtirishga xizmat qiladi. Kasbga

yoʻnaltirish nazariyasi bu kasb hunarga yoʻnaltirish faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilgan turli xil qarashlar majmuasi, gʻoyalar va tasavvurlar yigʻindisidir. Kasb – hunarga yoʻnaltirish nazariyasi bu ikki jarayonning bir – biriga bogʻliqligi qonuniyatlari toʻgʻrisida toʻliq tasavvur beradigan ilmiy bilimlarni tashkil etish shaklidir, bu yoshlarning shaxsiy qiziqishlari, layoqat va qobiliyatlariga mos keladigan, jamiyat uchun zarur kasblarga yoʻllashdir.

Umuman kasb tanlashda kasbning hamma tomonlarini oʻrganish zarur, Oʻrtoqlari taʼsiri ostida kasb tanlash. Bizni oʻrab turgan jamoaning fikrini hurmat qilish bizda juda yaxshi qabul qilingan «Boshqalarga qara» kim shanaqa qiladi, «Hamma oʻylaydiki» bunga misol boʻla oladi. Koʻpincha biz doʻstlarimizni hamma qilib yurgan ishlarga undaymiz. Lekin nima uchun kasb tanlashda jamoaning fikriga quloq solmaymiz, buni xato deb tushunamiz. Buning javobi oson, chunki kiyim yoki poyafzal tanlayotgan paytda oʻrtogʻimizning razmeriga qarab tanlaymiz. Mehnat harakter toʻgʻrisidagi eskirib qolgan tasavvurlar, bizning texnika asrimizda mehnatning mazmuni juda tezlik bilan oʻzgarmoqda. Hamma kasblarga murakkab, shu bilan birgalikda juda ham qiziqarli texnika kirib kelmoqda mehnat madaniyati olib bormoqda. Zamonaviy mashinalarida elektron uskuna va priborlar keng tadbiq etilmoqda. Maʼlum bir vaqtda bunga kitoblar yordam beradi, baʼzi paytda oʻrtoqlar va ota-onalar yordam beradi. Insonni yaxshi beigan oʻqituvchi va ota-onalarning fikri juda muhimdir. Oʻqituvchi bu insonshunos mutaxassisdir. Uning aytganlari insonga yoqmasligi mumkin. Lekin noxush haqiqatni tan olish kerakdir.

Oʻzining jismoniy xususiyatlarini bilmaslik yoki toʻgʻri baholay olmaslik. Lekin ular kitobxonlarga emas, balki shifokorlarga taaluqlidir. Shuning uchun ham kasb tanlashdan oldin shifokor bilan maslahatlashish kerak. Kasb tanlashda asosiy faoliyat va ularning tartiblarini bilish muhim bola matematikadan masala yechar ekan, u oʻz-oʻzida qator faoliyatlarni amalga oshiradi. Agar notoʻgʻri yechsa javoblar ham notoʻgʻri boʻladi. Kasb tanlash ham huddi shunga oʻxshashdir. Maktab talabalarida kasbiy xususiyatlar namoyon boʻla boshlagan kasbni aniqlash yoki aksincha noaniqliklar, ikkilanishlar oʻsmirning psixologik holatining yoʻnalishga taʼsir koʻrsatadi. Oʻsmirlarning eng muhim vazifasi deb yozadi. Konbu kasb tanlashdir. Umumiy taʼlim

maxsus, kasbiy fanlar bilan to'ldiriladi. O'quv yurti va kasb tanlash muqarrar ravishda o'smir yigit va qizning hayot yo'lini differentsiyalaydi. Kasbiy tanlash shaxs shakllanishining muhim qismidir.

O'g'il-qizga berilgan salbiy xarakteristika uni badnom qiladi. Noo'rin tahqirlash kinoya ta'sirida umidsizlikka uchraydi, loqaydlik va befarqlik illati namoyon bo'ladi. O'spirinni ayrim nojo'ya qiliqlari, noxush hatti-harakatlarini baholashda boshqacha yo'l tutish mumkin. Agarda jazolash boshqacha ohangda, boshqacha ma'noda qo'llanilsa, farzandda ijobiy hislat tarkib topadi. M: ikkinchi marta qo'pollik qilmaysan deb ishonaman, chunki sen unaqangi bolalar toifasidan emassan-ku, o'zing ajoyib bolasan-ku, bu qilgan ishingni qara. Ushbu ohangda bolaga ta'sir o'tkazish ota-onada ishonchni oqlashni vujudga keltiradi. Bola o'zini qilg'idan, yurish-turishidan uyaladi. Bildirilgan ishonchga asoslanib, o'zi bo'yiga, yoshiga yarashmaydigan nojo'ya hatti-harakatlarni takrorlamaslikka intiladi. O'spirinning organizmi bir me'yorda o'zgarib borayotgan tabiat qonunlariga, yozning, qishning, kunning tunga ulanishiga moslanib boradi. Umuman olganda, o'spirin kun tartibiga rioya qilishi, o'z vaqtida dam olishi, ishi, ovqatlanishi, har kuni bir vaqtda uxlashi, dars qilishi, sport bilan muntazam shug'ullanishi lozim. Bolalarni turmush qurishga tayyorlashda ularni ko'pincha tashqaridan yuqa boshlagan xudbinlik illatidan saqlashga harakat qilishi kerak. Chunki xudbinlik oila zavoli bo'lib turmush qurishga oilani mustahkam bo'lishiga halal beradi. Turmushda bir xil sharoitning bir ota-onaning farzandi turli xulqatvorga ega bo'ladi. Ulardan bittasi yoqimtoy saxiy, ko'ngli ochiq, rahmdil bo'ladi. Ikkinchisi esa butunlay buning aksi juda qo'rs, qaysar, xudbin, o'zidan boshqasini o'ylamaydigan.

Kasblar bilan tanishish manbalari quyidagilardir.

1. O'qituvchining o'z fani bilan bog'liq bo'lgan kasblar haqidagi tushuntirishlari. U yoki bu ko'rinishdagi mehnat va kasblarga maktabda o'qitiladigan qaysi fanga to'g'ri kelishini o'qituvchi yaxshi biladi. Lekin o'qituvchi har xil aniq kasblarga tegishli bo'lgan savollarga hamma vaqt ham javob berolmasligi mumkin.
2. Kasblar har xil va hech kim hamma kasblar haqida to'liq ma'lumotga ega emas.

3. Maktabning korxona o'quv yurtlariga maxsus uyushtirgan topshiriqlari.

4. Kasblar to'g'risidagi kitoblar, maqolalar, ma'lumotlar to'plash.

5. Ba'zi bir tayyorgarlikdan so'ng alohida oddiy ishlarda amaliy ishtirok etish.

Bu ma'lumot to'plam manbaidir.

Bu faoliyatlar sizga mos keladigan kasb to'g'risida xulosa chiqarish va uni amalga oshirish uchun birinchi qadamni qo'yish kerak. Hamma gap shundaki, hattoki siz tanlagan kasb bo'yicha biror joyda ishlashni xohlasangiz ham lekin baribir ma'lum muddat o'qishingizga to'g'ri keladi, juda bo'lmaganda individual metod bilan bo'lsa ham. Bu qarorga kirish uchun a) vrach bilan b) sinf rahbari bilan v) oila a'zolari bilan maslahatlashishlari kerak. Tanlangan kasb vakillari bilan maslahatlashish kerak. Maslahatlashish zarur, lekin o'zi uzil kesil hal qilish kerak. Kelajakda tanlangan kasb to'g'risida ba'zi bir ma'lumotlarni olish kerak. Qachonki o'spirin kasb tanlar ekan, avvalo mana shu kasbda o'zini tasavvur qila olish kerak. Shunday qilib qobiliyatlarni tarbiyalashda, kasbiy ustalikni takomillashtirganda standart sub'ekt emas, balki o'ziga xos layoqat xarakterga ega bo'lgan inson qiyofasi ko'z oldimizda bo'lishi kerak, bu eng asosiy bajaradigan vazifalarimizdan biridir.

Shunday ekan yoshlarga kollej o'quvchilariga biz psixologlar pedagoglar o'z mehnatimizni ayamasligimiz doimo kasb tanlashda to'g'ri yo'l ko'rsatishni, maslahatimizni ayamasligimiz lozim.

Kasb tanlashga oid trening namunalari

Taklif etilayotgan o'yinlar quyidagi sxema bo'yicha tavsiflanadi:

1. O'yindan ko'zda tutilgan maqsad, o'yinlar foydalanish imkoniyatlari;

2. O'yinni o'tkazish shartlari (o'yin qatnashchilari soni, bir o'yinni o'tkazish vaqti, tashkiliy jihatdan jihozlash);

3. O'yin tartibi (bosqichlari, shu jumladan tayyorgarlik bosqichining zaruriyati);

4. O'yinning borishi o'quvchilar bilan muhokama qilishni tashkil etishning na'munaviy sxemasi;
5. O'yinning diagnostik imkoniyatlari;
6. O'yin chog'ida vujudga keladigan tipik qiyinchiliklar;
7. O'yindan foydalanish va uni rivojlantirishning istiqbolli turlari.

O'yinlarni tashkil qilish va o'tkazishning ko'pgina umumiy jihatlari. Ushbu ishlanmaning bundan avvalgi bo'limlarida bayon qilib berilganligi sababli konkret o'yinlarni tavsiflash chog'ida asosiy e'tibor shu o'yinlarning o'tkazilishini o'ziga hos xususiyatlariga qaratiladi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, maktab talabalarining kasbiy qiziqishlarini o'rganish maqsadida biz bir qancha metodikalar o'tkazdik. O'spirin yoshdagi o'quvchilarning yurish-tuzilishiga, fe'l-atvoriga, hatti-harakatiga, hulqiga adolatli baho berish ular kayfiyatini chog' qiladi, quvonch va qanoatlanish hislarini vujudga keltiradi. Buning uchun og'zaki maqtash, minnatdorchilik bildirishning o'zi yetarli. Ushbu maqto'vlar keyingi yumushlarning yanada chiroyli chiqish uchun umidvorlik to'yg'usi va yaxshilik istagini tug'diradi. Voyaga yetgan kishilarga noo'rin tanbeh berish, noxush hulq-atvori turli so'zlar bilant qoralash, ularda berilgan jazodan norozi bo'lish, kattalaridan ranjish hislarini tug'diradi. O'spirinlar hatti-harakatni mavridi bilan foydalanishi kerak.

O'zbek xalq pedagogikasida inson zotini tarbiyalash, jazosiz, qo'rqitishsiz, baqiriq-chaqiriqsiz mehribonlik bilan yaxshilikcha amalga oshirishni taqozo qiladi. Ana shuning uchun xalqimiz «Yaxshi so'z bilan ilon inidan chiqadi» deb bejiz aytmaganlar. Farzandning hatti-harakati, xulq-atvori qoralanganda uning qanchalik ayb qilganligiga ahamiyat berish zarur. Jazolash esa adolatli bo'lishi faqat oluvchiga emas, balki butun oila a'zolari ruhiyatiga salbiy ta'sir qilmasligi kerak. O'g'ilqizlar jazo olmasdan ham hijolat bo'ladi, uyaladi, izza chekadi, u yetmagandek attalardan dakki, haqorat, baqiriq eshitish adolatdan bo'lmaydi. Gunohkor o'z yog'iga o'zi qovurilib turganda, jazolash muddatini biroz orqaga surish lozim. O'spirin shaxsiga berilgan har qanday baho uni rag'batlantiradi, o'ziga ishonch hissini yo'qotadi.

Tanlangan har bir kasb uchun talant kerak. Lekin evaziga nima olish mumkin? Istiqbol qanday bo'ladi. Mana shu muammolar kelajak ostonasida turadi. Kasb tanlashda adashmaslik uchun har bir yosh o'zining imkoniyati, qobiliyati, shaxsiy hislatlarini hisobga olish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROYXATI:

1. Karimov I. A. Barkamol avlod-O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.: 1997. 20-29 b.
2. Vorobev A.I. Mehnat politexnika ta'limi didaktikasi.-T.: O'qituvchi.1992.
3. Vorobev A. I. va boshqalar.Mehnat ta'limi. -T.: O'qituvchi.1992.87-112 b.
4. Vorobev A. I. Mehnat ta'limi va kasb tanlashga yollash metodikasi.-T.: Oqituvchi. 1980.
5. Mavlonova R. va boshqalar. Mehnat ta'limi metodikasi.-T.: O'qituvchi. 1986.
6. Mavlonova R. Mehnat 3- sinf oquvchilari uchun darslik. – T.:Mehnat 1993.
7. Mavlonova R. Mehnat 4-sinf oquvchilari uchun darslik. – T.: Mehnat.1995.
8. Mehnat ta'limdan umumiy orta ta'lim maktablari uchun davlat ta'lim standartlari. «Ta'lim taraqqiyot; IV maxsus son 1999.